

פרשת וארא: האם מותר להקפיא מים בשבת

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע על מכת הברד, כאשר בתוך הברד דלקה באופן ניסי אש: "וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כֶּבֶד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמוֹהוּ בְּכָל־אָרֶץ מִצְרָיִם מִאָז הָיְתָה לְגֹי'". בעוד שרבים מפרשני המקרא מסבירים את הנס שבמכת ברד כתופעה היוצאת מגדר הטבע, יש המסבירים אותה כחלק מתופעה טבעית - ברד וולקני.

כאשר מתפרץ הר געש, עפים אל השמים רסיסים רבים של אפר לוחט. אך כיוון שיש באזורים אלו גם לחות רבה, היא עוטפת את ענן האפר, ונוצרים חלקיקים של ברד וולקני, ברד שיש בתוכו חלקים לוהטים של אפר וולקני. לפי פירוש זה עולה, שהנס במכת ברד לא היה עצם התופעה, אלא התזמון שלה על ידי הקב"ה, ובלשון **אנציקלופדיית אאורקה** שם תיאר את התופעה:

"יתכן שמדובר בתופעה אפילו יותר נדירה, שבה יורדים מהשמיים גם ברד וגם אש, תופעה הנקראת ברד וולקני. ענן האפר מהר הגעש, שהתפרץ באותן שנים שבהן התרחשה יציאת מצרים, עלה גבוה אל הסטרטוספירה. הלחות הרבה שיש שם מתעבה על ענן האפר ויוצרת חלקיקים של אפר וגבישי ברד. נוצרת סערת ברד שמטילה אש וקרח."

על בסיס אותה תופעה של התפרצות הר הגעש וירידת הקרח והגשם מהשמיים (שאף מוזכרת בפירושים של אותה העת), יש הרואים גם להסביר את מכת החושך. כיוון שמדובר בכמות רבה של אפר געשי, חלק ממנו ירד במכת הברד, אך חלק נכבד ממנו כיסה את ארץ מצרים וגרם לחשכה מוחלטת.

בעקבות הברד והקרח שירדו מהשמים על מצרים, נעסוק השבוע בשאלה האם כאשר קפא בקבוק מים בשבת, מותר לשים אותו בשמש בשביל להפשירו, וכן האם מותר לשים קוביות קרח במשקה. בנוסף נעסוק בשאלה ההפוכה, האם לאחר שנגמרו קוביות הקרח, מותר להכניס מים למקפיא על מנת שיווצרו קוביות קרח חדשות.

ריסוק קרח

האם מותר לשים בשבת קוביות קרח בקנקן? הגמרא במסכת שבת (נא ע"א) כותבת, שאסור לרסק את השלג או את הקרח בשבת על מנת להופכם למים, אבל מותר לשים אותם בקנקן כדי שיפשרו מאליהם. נחלקו הראשונים, איזה איסור יש בריסוק הקרח, ובאיזה קנקן מותר לשים קרח:

א. **ספר התרומה** (סי' רלה) נקט שהאיסור בריסוק קרח הוא נולד, שכן עד עכשיו היו קוביות קרח, וכעת בזכות הריסוק נהפך הקרח למים שהם תוצר חדש. משום כך להבנתו, כאשר הגמרא מתירה לשים קרח בקנקן, הכוונה דווקא לקנקן מלא מים, שאז הקרח נמס לתוך המים ובאופן זה אין איסור נולד.

על בסיס אותו עיקרון המשיך וכתב ספר התרומה (שם), שאסור לשים פשטידה ('אינפנאדה' בלשון הראשונים והשולחן ערוך) המורכבת מבשר ורוטב קרוש על יד האש, כיוון שהאש גורמת לכך שהרוטב שהיה עד כה קרוש, יהפוך לנוזלי בגלל החום, ויש בכך איסור נולד בשבת. ובלשונו של ספר התרומה:

"אסור לרחוץ ידיו בשבת משלג וממים שמעורב בהן ברד, לפי שממערך ונמס בין ידיו ונעשים מים והוא ליה נולד, כדתינא אין מרזקין את השלג והברד אבל נותן לתוך הכוס או לתוך הקערה. והני פשטיידא בימות החורף צריך לשמור ביום השבת שלא ייתן סמוך לאש לחמם מפני כי השמנונית הנקרש עתה נמחה על ידו."

ב. **הרשב"א** (שם ד"ה ולי) חלק על ספר התרומה, וכתב שאין בהפיכת קרח למים איסור נולד, שכן מדובר בדברים דומים. להבנתו, האיסור לרסק קרח בשבת הוא משום איסור סוחט, כיוון שאסור מדאורייתא לסחוט פירות בשבת בגלל איסור סוחט, גזרו חכמים שאסור לרסק קרח בשבת לתוך קערה ריקה כדי להוציא את מימיו, פעולה הדומה לפעולת סחיטה (ועיין בדף לפרשת וישב שנה ב').

בין השאר הסיבה שלא קיבל את טענתו של ספר התרומה שמדובר באיסור נולד היא, שלהבנתו הגמרא מתירה לשים קרח אפילו בתוך קנקן ריק. להבנה זו לספר התרומה קשה, מדוע הגמרא מתירה? והרי גם כך נולדים מים חדשים! לעומת זאת, אם מבינים שמדובר בגזירה משום איסור סוחט, ברור מדוע אין בכך איסור, שהרי האדם אינו עושה כלל פעולת סחיטה.

"ואינו מחוור, דאם כן למה התירו לתת לתוך הכוס?! דמכל מקום הרי הוא נפשו בתוך הכוס והרי הוא נולד בשבת ואסור, ולי נראה דמשום גזירת סחיטה דפירות העומדין למשקין נגעו בה, מפני שהברד והשלג למימיהן הן עומדין, ולפיכך לתת לתוך הכוס מותר שאינו נראה כסוחט."

ג. **רש"י** (ד"ה כדי) בגישה שלישית סבר, שהאיסור הוא לא משום נולד וכפי שטען ספר התרומה, אלא משום מוליד. כאשר מרסקים את הקרח מוליכים משהו חדש, ופעולה זו דומה למלאכה. לפי דבריו מותר לשים קרח בכוס ריקה, כיוון שעל אף שכן נולדים המים, מכל מקום האדם לא גורם בפועל להולדתם.

להלכה

בפסק ההלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א:

א. **השולחן ערוך** (שכ, ט) פסק כדעת הרשב"א, שהאיסור לרסק קרח הוא משום סוחט ולא משום נולד, ומשום כך פסק שעל אף שאסור לרסק את הקרח בידיים בשבת, מכל מקום מותר לשים אותו בתוך קנקן ריק כדי שיימס מאליו, ואף להניח את קוביות הקרח (או הבקבוק הקפוא) בשמש לצורך כך.

כמו כן על בסיס אותו פסק כתב (שיח, טז) שאין איסור לשים מאכל עם רוטב קרוש על הפלטה בשבת, כיוון שבאופן זה האדם אינו מרסק בידייו את השומן, אלא גורם לו להימס מאליו, ובכך אין איסור, וכן פסקו להלכה בעקבותיו **הבן איש חי** (יתרו שנה ב', אות ט).

והרב עובדיה (יחווה דעת א, ל).

ב. **הרמ"א** (שם) חלק וסבר, שכדאי לחוש לדעת ספר התרומה שיש בפעולה זו איסור נולד, ומשום כך כתב שלכתחילה אין לשים רוטב קרוש על הפלטה וכן לא להפשיר קרח בקנקן ריק, ורק במקום צורך ניתן להקל. עם כל זאת, גם לשיטתו מותר לכתחילה לשים קרח בקנקן מלא במיץ או מים בשבת, כיוון שבאופן זה לא ניכר שנולד משהו חדש, ואז גם לספר התרומה אין בכך איסור. כמו כן לכל השיטות והדעות, במקום בו יורד שלג בשבת ואי אפשר ללכת בחוץ בלי לרסק אותו - אין איסור ללכת עליו, וכפי שפסק **השולחן ערוך** (שכ, יג). **הט"ז** (שם, י) נימק בטעם ההיתר, שכיוון שאי אפשר להימנע מכך, לא גזרו חכמים. **המשנה ברורה** (שם, לט) הוסיף טעם נוסף, שכיוון שאין כוונת האדם לריסוק, אין בכך איסור.

שימוש בסבון בשבת

מחלוקת השולחן ערוך והרמ"א בדיני נולד, כשהשולחן ערוך מקל בעקבות ראשוני ספרד שצמצמו את הגדרת נולד, והרמ"א מחמיר בעקבות ספר התרומה שהרחיבה (ומקל רק כאשר יש צורך ואי אפשר אחרת), יצרה פסיקות נוספות מעבר להפשרת קרח בשבת, והפרשת רוטב קרוש על הפלטה. אחת מהן, היא שימוש בסבון בשבת:

א. **האוסרים**: כאשר **הרמ"א** (שכו, ט) דן לאיסור שימוש בסבון בשבת, הוא כתב שיש לאסור משום נולד. כאשר משפשפים את הסבון (כאשר מדובר בסבון קשיח), הוא מעלה בועות סבון ומתהווה דבר חדש. גם **הבן איש חי** (יתרו שנה ב', טו) פסק כך, אך לא בגלל איסור נולד (שהרי סובר כשולחן ערוך בעניין זה), אלא משום איסור ממרח, דהיינו החלקת הסבון ושיפוף.

ב. **המתירים**: לעומת זאת, השולחן ערוך לא כתב שיש איסור שימוש בסבון בשבת. בטעם הדבר נימק **המגן אברהם**, שעל אף שהשולחן ערוך אוסר לרסק קרח בשבת (ומעיכת הסבון דומה לעניין זה), גזרו רק בדברי מאכל, אבל בסבון שלא נאכל, אין מקום לגזור משום איסור נולד, גם אם אכן נוצר משהו חדש. כמו כן ניתן להוסיף, שלמעשה בועות הסבון כלל אינן שונות מהסבון עצמו, ולא נולד כאן דבר חדש (ועיין ביחוד דעת ב, נ).

הקפאת מים בשבת

עד כה עסקנו בשאלה האם מותר להפשיר קרח בשבת. שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים באותו הקשר היא, האם מותר להקפיא מים בשבת. לכאורה גם במקרה זה, ספר התרומה ובעקבותיו הרמ"א יאסרו כיוון שנולד דבר חדש, ואילו לרשב"א ובעקבותיו השולחן ערוך יהיה מותר כיוון שאין בכך סחיטה:

א. **בשו"ת דובב מישרים** (א, נה) בניגוד להבנה זו, סבר שבמקרה זה לכל הדעות יהיה איסור נולד. בטעם הדבר נימק, שהגמרא במסכת נדה (יז ע"א) כותבת, שמעיקר הדין שלג (או קרח) אינו חשוב לא משקה ולא אוכל, ומשום כך אינו יכול לקבל טומאה. אמנם, במקרה בו חשב להפוך את השלג לנוזל, דינו כמים והוא מקבל טומאה.

משום כך טען, כאשר הרשב"א פסק בריסוק קרח איסור נולד, הסיבה לכך היא רק שהחושב להפוך שלג למים דינו כבר עכשיו כמים, ואין היווצרות של דבר חדש, אך במקרה בו אדם רוצה לעשות את הפעולה ההפוכה ולהפוך מים לשלג או קרח - גם הרשב"א ובעקבותיו השולחן ערוך יודו שיש בכך איסור נולד, ופעולה זו תהיה אסורה.

טעם נוסף לאסור כתב **הרב חיים פלאג'י** (מובא ביחוד דעת א, ל), שכשם שהמגבן גבינה בשבת חייב משום בונה, כיוון שהוא מקבץ את פירורי החלב והופכם לגוש אחד - הוא הדין למקפיא מים בשבת, שהעושה כך גורם למים שיתקבצו ויהפכו לקוביית קרח. ובלשון השו"ת דובב מישרים:

"דגם לדעת הרמב"ן חשיב נולד בנדון דידן בעושה ממים כפור, ונהי דדעתו בשלג וברד דגם בעודם קרושים חשיבין משקה, מכל מקום זה הוא רק היכא שעושה מהם משקה אם כן חישב עליה למשקה דמהני כמבואר בש"ס נדה הנ"ל, מה שאין כן להיפוך, אם עושה ממים שהוא משקה כפור, אם כן מחשבתו לאפוקי מידי משקה, שפיר חשיב נולד."

ב. **המנחת יצחק** (ח, כד), **הציץ אליעזר** (ו, לד), **הרב עובדיה** (יחוד דעת שם) ורוב האחרונים חלקו וסברו, שמותר להקפיא מים בשבת ולהופכם לקוביית קרח - על כל פנים במקום הצורך. מעבר לעובדה שטענו שכל הנראה רוב הראשונים החולקים על ספר התרומה יסברו שאין כאן איסור נולד וכמו בריסוק קרח, הוסיפו שבמקרה זה ייתכן שגם ספר התרומה יודה שאין בכך איסור.

ונימוקם הוא, שבשביל שפעולה תחשב 'נולד', צריך שהמוצר שנולד יהיה בר קיימא. במצב רגיל, דהיינו בטמפרטורת החדר, מצב הצבירה של מים הוא נוזל, וכדי להפוך אותם לקרח צריך לעשות פעולה אקטיבית. נמצא, שלקוביית הקרח שנוצרה אין קיום אמיתי, שהרי אחרי שיוציאו אותה מהמקפיא היא תהפך חזרה למים, ולכן אין בהקפאה איסור נולד. ובלשונו של הציץ אליעזר:

"ויש עוד לומר דבכגון להקפיא כולי עלמא יודו דליכא בזה גם לא משום מוליד ולא משום נולד, דעד כאן לא נחלקו אלא בגוונא דהפשרה שהמים הנפשרים הרי המה ברי קיימא, דאזי המה בגדר שיכול לחול עליהם שם נולד, אבל בגוונא דהקפאה איננה בר קיימא, יש לומר דכולי עלמא יודו דאין בהקפאה משום נולד¹."

גם את הטעם לאסור משום בונה דחה הרב עובדיה, ראשית משום שבמקרה זה האדם אינו בונה בפועל, אלא מכניס למקפיא והמים קופאים מאליהם (ולכל היותר מדובר בגרמא המותרת לפוסקים רבים לכתחילה). שנית, כיוון שברגע שמוציאים את המים מהמקפיא הם מתחילים להפשיר - אין זה נחשב בניין ומותר (ועיין בציץ אליעזר שנטה לאסור משום בונה).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו²...

¹ אמנם על בסיס טיעון זה היה מקום לומר בדיוק הפוך, כיוון שהמצב הטבעי של מים הוא נוזלי, הפיכתם לקרח שהוא שינוי מהותי תהיה אסורה לכולי עלמא, מה שאין כן הפשרתם. נראה שהציץ אליעזר הרגיש בנקודה זו ומשום כך כתב, שהפיכת מים לקרח איננה שינוי מהותי, כיוון שאחרי הכל גם בהקפאה מדובר במים, ולא נשתנה מהותם באופן מהותי כפי שלמשל זה כן משתנה בהכנת גלידה.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com